

Марија СТОЈАНОВИЋ*

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Весна ЖУНИЋ-ПАВЛОВИЋ**

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

ВАСПИТНИ НАЛОЗИ – САВРЕМЕНИ ОБЛИК РЕАГОВАЊА НА МАЛОЛЕТНИЧКУ ДЕЛИНКВЕНЦИЈУ¹

Апстракт: У раду је приказан тренд примене васпитних налога у Републици Србији, за период од 2012. до 2017. године, са освртом на проблеме који се појављују у њиховој реализацији. Евидентан је благи пораст примене васпитних налога, иако је њихова заступљеност у поређењу са укупним бројем кривичних пријава и укупно изреченим кривичним санкцијама и даље минимална. Током 2012. године васпитним налогом разрешено је само 3,22% случајева у којима је поднета кривична пријава против малолетника, док је у 2017. васпитним налогом разрешено 11,49% случајева у којима је поднета кривична пријава. Најзаступљенији васпитни налог свих година током посматраног периода био је *Поравнање са оштећеним*, док се васпитни налози најчешће примењују за кривична дела против имовине, кривична дела против јавног реда и мира и у случају кривичних дела против живота и тела. У извршењу васпитних налога појављују се бројни проблеми, као што су непотпуна нормативна регулатива, лоша интерресорка сарадња, недостатак једнаких институционалних капацитета у локалним заједницама и др. Уважавањем и радом на нерегулисаним питањима у овој области, очекује се да примена и реализација института васпитних налога буде на знатно вишем нивоу, уз остваривање свих позитивних ефеката које њихова примена доноси.

Кључне речи: мере диверзионог карактера, примена васпитних налога, малолетници.

* Асистент, s.marija1994@gmail.com

**Редовни професор, vzunicpavlovic@gmail.com

¹Рад је настао као резултат истраживања на пројектима „Социјална партиципација особа са интелектуалном ометеношћу“ (Бр. 179017) и „Криминал у Србији: феноменологија, ризици и могућности социјалне интервенције“ (Бр. 47011), које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. УВОД

Проблем малолетничке делинквенције је веома комплексан, стога је његово решавање приоритет у готово свим државама, укључујући и Републику Србију. Историјски посматрано, наша држава је примењивала различите механизме реаговања на понашања малолетника која су законом инкриминисана као кривична дела.

Једна од кључних тенденција у савременом малолетничком законодавству, покренута низом међународних стандарда и докумената, јесте примена диверзионих мера и поступака. У западно-европским државама је 70-их година прошлог века, на супрот класичним кривичним санкцијама и мерама, отпочела примена алтернативних мера према малолетницима које су имале сва обележја диверзионих мера, при чему се основни разлог увођења ових мера огледа у *кризи* која је захватила традиционални систем кривичних санкција, а у оквиру тога и оних које су изрицане малолетним учиниоцима кривичних дела². Диверзиони модел реаговања на малолетничку делинквенцију подразумева примену социјалних, образовно-васпитних и медицинских мера и поступака чија је основна сврха избегавање вођења кривичног поступка, односно обустављање већ покренутог кривичног поступка према малолетницима. У нашој земљи диверзиони модел поступања према малолетницима подразумева примену васпитних налога, као посебних мера, које законодавац препознаје од 1. јануара 2006. године.

2. НОРМАТИВНИ ОКВИР ПРИМЕНЕ ВАСПИТНИХ НАЛОГА

Реформа малолетничког законодавства у Србији резултирала је усвајањем Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица³ (у даљем тексту: ЗОМУКД), који је ступио на снагу 1. јануара 2006. године. Тиме је кривичноправни статус малолетника регулисан као посебан и свеобухватан законски оквир, којим се уређује систем кривичних санкција за малолетне учиниоце кривичних дела, поступак и начин изрицања, као и поступак и услови извршења малолетничких кривичних санкција. Поред тога, посебна пажња посвећена је кривичноправној заштити малолетних лица у

²Божидар Бановић, Иван Јоксић, "Диверзиони концепт реаговања на криминалитет малолетника у Србији: законодавство и пракса", *Теме*, 2/2011, 349.

³Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица – ЗОМУКД, „Службени гласник РС“, бр. 85/2005.

случају када су виктимизирана законом предвиђеним кривичним делима⁴. Темелј ЗОМУКД-а налази се у следећим међународним правним актима које је наша земља усвојила: Конвенција УН о правима детета из 1989. године⁵, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода⁶, Минимална стандардна правила за малолетничко кривично правосуђе (тзв. Пекиншка правила) усвојена од стране ОУН 1985. године⁷, Правила УН о заштити малолетника лишених слободe (тзв. Хаванска правила) из 1990. године⁸, Смернице УН за превенцију малолетничке делинквенције (тзв. Ријадске смернице) из 1990. године⁹, Стандардна минимална правила УН за алтернативне казнене мере (тзв. Токијска правила) из 1990. године¹⁰ и Европска правила о друштвеним санкцијама и мерама за спровођење малолетничког кривичног правосуђа (тзв. Бечка правила) из 1997. године¹¹.

Малолетничко законодавство подразумева, већ поменути, систем кривичних санкција и систем ванинституционалних облика реаговања на делинквенцију малолетника. У складу са ратификованим међународним стандардима и документима, у државној реакцији на делинквенцију малолетника примат имају мере, које укључују бригу, помоћ, усмеравање, надзор, образовање, програме третмана и стручне праксе и друге алтернативе традиционалном начину реаговања – институционалном третману, са интенцијом отклањања сметњи и неповољних услова за нормалан развој.

⁴Сања Топић, „Карактеристике савременог правног и друштвеног реаговања на малолетничку делинквенцију у Србији“, *Малолетничка делинквенција у свету и Србији: трендови и друштвени одговори* (ур. В. Николић-Ристановић, Ј. Стевковић), ИГП Прометеј – Београд и Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, 2014, 215-237, 217.

⁵Конвенција УН о правима детета из 1989. године, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 15/90.

⁶Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, „Службени лист Србије и Црне Горе – Међународни уговори“, бр. 9/03.

⁷Минимална стандардна правила за малолетничко кривично правосуђе – Пекиншка правила, „Резолуција УН“ бр. 40/33 од 29. новембра 1985. године.

⁸Правила УН о заштити малолетника лишених слободe – Хаванска правила, „Резолуција УН“ бр. 45/113 од 14. децембра 1990.

⁹Смернице УН за превенцију малолетничке делинквенције – Ријадске смернице, „Резолуција УН“ бр. 45/112 од 14. децембра 1990. године.

¹⁰Стандардна минимална правила УН за алтернативне казнене мере – Токијска правила, „Резолуција УН“ бр. 45/100 од 14. децембра 1990. године.

¹¹Европска правила о друштвеним санкцијама и мерама за спровођење малолетничког кривичног правосуђа – Бечка правила, „Резолуција Економско-социјалног савета УН“ бр. 97/39 од 21. јула 1997. године.

По угледу на европске и светске трендове, најновија реформа малолетничког кривичног законодавства уноси и елементе модела ресторативне правде, као савременог облика друштвеног реаговања на малолетничку делинквенцију. Један од елемената ресторативне правде огледа се у примени васпитних налога, као мера *sui generis*, односно мера посебне врсте које немају карактер кривичних санкција.

Васпитни налози су мере диверзионог карактера, чија је основна сврха непокретање или обустава кривичног поступка. Њиховом применом утиче се на правилан развој малолетника и јачање његове личне одговорности, како убудуће не би вршио кривична дела. Основ за примену ових мера произилази, првенствено, из чл. 40. ст. 3. тач. б. Конвенције УН о правима детета коју је Република Србија 1990. године потписала и ратификовала, према коме је потребно и пожељно да се уведу мере поступања са децом која су прекршила закон, али без прибегавања судском поступку¹², али и из других међународних стандарда.

Према малолетном учиниоцу кривичног дела могу се применити један или више васпитних налога за кривично дело за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година¹³. Васпитни налог према малолетнику може применити надлежни јавни тужилац за малолетнике или судија за малолетнике¹⁴, уз испуњење основних услова за њихову примену, а то су, поред претходно споменутог објективног услова који се тиче тежине кривичног дела, и два субјективна услова: признање кривичног дела од стране малолетника и његов однос према кривичном делу и оштећеном. Као што се може видети, законодавац не прецизира природу односа учиниоца према кривичном делу и оштећеном, те јавни тужилац за малолетнике има широка дискрециона овлашћена при одлучивању да ли ће кривични поступак бити избегнут применом диверзије, или ће, пак, кривични поступак бити покренут. Ипак, претпоставља се да је реч о посебном односу према кривичном делу и оштећеном који се огледа у кајању и жељи да се учињена штета отклони¹⁵.

Законодавац дефинише пет васпитних налога, то су: *Поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице*

¹²Драган Јовашевић, „Новине о кривичном законодавству о малолетницима у светлу ресторативне правде“, *10 Темид*, 1/2004, 19.

¹³Чл. 5., ст. 1. ЗОМУКД.

¹⁴Чл. 5., ст. 2. ЗОМУКД.

¹⁵Милица Ковачевић, „Диверзиони концепт поступања према малолетним учиниоцима кривичних дела – општа разматрања и осврт на Србију“, *6 Правни записи*, 1/2015, 117.

дела¹⁶; *Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао*¹⁷; *Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја*¹⁸; *Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога*¹⁹; *Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту*²⁰.

Јавни тужилац за малолетнике може донети одлуку о непокретању кривичног поступка, уз примену васпитних налога из чл. 7. ст. 1. тач. 1-3. ЗОМУКД, односно може изрећи васпитне налоге *Поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела, Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао и Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја*. Са друге стране, судија за малолетнике може да изриче све васпитне налоге предвиђене чл. 7. ЗОМУКД. Ово одређење није у складу са идејом примене васпитних налога као вида скретања са класичне судске процедуре, те би, према мишљењу појединих аутора, и јавном тужиоцу за малолетнике требало ставити на располагање свих пет васпитних налога²¹.

Приликом избора васпитног налога надлежни јавни тужилац за малолетнике и судија за малолетнике узимају у обзир у целини интерес малолетника и оштећеног, водећи рачуна да се примењивањем једног или више васпитних налога не омета школовање или запослење малолетника²². Максимално трајање васпитног налога износи шест месеци, и у том временском периоду може бити укинут или замењен другим васпитним налогом. Избор, замена и контрола, односно надзор над применом васпитног налога се врши у сарадњи са родитељем, старатељем

¹⁶Чл. 7., ст. 1. ЗОМУКД.

¹⁷Чл. 7., ст. 2. ЗОМУКД.

¹⁸Чл. 7., ст. 3. ЗОМУКД.

¹⁹Чл. 7., ст. 4. ЗОМУКД.

²⁰Чл. 7., ст. 5. ЗОМУКД.

²¹С. Попић, „Правни и институционални оквир за примену алтернативних санкција и решења са елементима ресторативне правде у Србији“, *Ставови грађана и стручњака о алтернативним санкцијама и ресторативној правди* (ур. В. Николић-Ристановић, Н. Вучковић), Фондација Центар за демократију, Београд, 2015, 14-35, 24.

²²Чл. 8., ст. 1. ЗОМУКД.

или усвојиоцем малолетника, као и органом старатељства²³. Такође, веома је битна сагласност малолетника са изреченим васпитним налогом, јер је сврха самог диверзионог поступка избегавање силе или принуде.

Уколико малолетник испуни васпитни налог јавни тужилац ће донети решење о одбацивању кривичне пријаве, односно предлога оштећеног за покретање поступка²⁴, а судија за малолетнике доноси решење о обустављању поступка²⁵. У супротном, против малолетног учиниоца се води кривични поступак.

ЗОМУКД је основни нормативни оквир за примену васпитних налога, али с обзиром на то да су у извршењу васпитних налога укључени бројни друштвени подсистеми (образовање, социјална заштита, здравство, локална самоуправа, привреда, невладин сектор) битне елементе извршења чине и други закони и подзаконски акти, стратешки документи и протоколи којима се регулишу ове области²⁶. Најважнији су Породични закон, Закон о социјалној заштити, Закон о медијацији, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о здравственој заштити, Национални план акције за децу, Национална стратегија за младе итд.

3. ПРЕДНОСТИ ПРИМЕНЕ ВАСПИТНИХ НАЛОГА

Позитивни ефекти, и то како позитиван психолошки утицај на малолетника, тако и стимулација социјалних контаката кроз укључивање у друштвену заједницу и у том смислу овладавање социјалним и животним вештинама, огледа се кроз смањен број рецидива и осујећење могућности продубљивања конфликта²⁷. Такође, васпитни налози су јефтинији за државу, доприносе већој ефикасности судија и тужилаца и њиховом применом се уважавају интереси и потребе жртве.

Васпитни налози примењују се и са циљем да се избегне стигматизација малолетника која проистиче из кривичног поступка и, посебно, кажњавања малолетног учиниоца. Чињеница да малолетник има криминални досије доводи до етикетирања малолетника као *криминалца*.

²³Татјана Бугарски, „Васпитни налози као диверзиони модел поступања и њихова примена у пракси Вишег јавног тужилаштва и Вишег суда у Новом Саду“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2015, 99.

²⁴Чл. 62., ст. 4. ЗОМУКД.

²⁵Чл. 71., ст. 5. ЗОМУКД.

²⁶Републички завод за социјалну заштиту (2012). *Развој стандарда и процедура за примену васпитних налога*, <http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/Standardi%20i%20procedure%20Vaspitni%20naloz.pdf>, приступ: 8. март 2019. године.

²⁷Јелица Вучковић-Јанковић, „Примена васпитних налога у тужилачкој пракси“, *Малолетничко правосуђе у Републици Србији* (ур. И. Стевановић), 2012, 155-161, 159.

Означавање такве деце као проблематичне и њиховим строгим искључењем из друштва изрицањем најтежих малолетничких санкција (нпр. малолетничког затвора), а не пружањем других алтернативних видова помоћи усмерених на њихову рехабилитацију – може итекако утицати на даљи развој личности малолетника и њихово одрастање²⁸. То последично доводи до маргинализације и одбацивања малолетника као непожељног и опасног члана друштвене заједнице, као и до њихове даље криминализације.

На позитивне ефекте васпитних налога указује и пракса судија за малолетнике Вишег суда у Новом Саду током 2010. и 2011. године²⁹. Према њиховом искуству, малолетници су у потпуности извршили васпитне налоге који су били примењени. У шест од девет поступака, у којима су били примењени васпитни налози, није било рецидива. Такође, у два случаја, након што су малолетници у потпуности извршили васпитни налог *Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација* наставили су да волонтирају у поменутиим организацијама. Наведена искуства указују на изузетно позитивне ефекте васпитних налога и на оправданост њихове примене увек када су за то испуњени законом предвиђени услови.

4. ПРИМЕНА ВАСПИТНИХ НАЛОГА – СТАЊЕ У СРБИЈИ С ОСВРТОМ НА ПРОБЛЕМЕ У ЊИХОВОЈ РЕАЛИЗАЦИЈИ

Примена васпитних налога, као диверзионих мера, могућа је само у оној мери у којој обезбеђује хуманизацију система кривичних санкција и отклањање кривичне процедуре у случајевима багателног, као и средњег криминалитета који је процентуално најзаступљенији у односу на целокупан криминалитет који врше малолетници³⁰. Врста и дужина диверзионог поступка мора бити прилагођена узрасту малолетника, његовим културним и социјалним приликама, а неуспели поступак диверзије се завршава кривичним поступком према малолетнику³¹.

²⁸Борислав Бојић, Светислав Влајнић, „Значај и примена алтернативних санкција према малолетницима“, *Култура полиса*, 31/2016, 420.

²⁹Драгана Драгичевић, „Примена васпитних налога у пракси Вишег суда у Новом Саду“, *Малолетничко правосуђе у Републици Србији* (ур. И. Стевановић), 2012, 172-179, 175.

³⁰Т. Бугарски, *op. cit.*, 91.

³¹UNICEF diversion and alternatives, <http://www.createsolutions.org/unicef/whatdefinitionsdiversion.html>, приступ 8. март 2019. године.

Приликом разматрања о примени васпитних налога, узима се у обзир личност учиниоца, природа самог дела, околности под којима је дело извршено, ранији живот као и сва лична својства учиниоца.

Оно што отежава примену васпитних налога и успешну реализацију истих је, првенствено, непотпуна нормативна регулатива. Подзаконски акти, којима се ближе уређује примена васпитних налога, нису донети. Такође, велики проблем представљају и нерегулисана питања финансирања васпитних налога, као и непрецизно дефинисане улоге и одговорности бројних учесника у извршењу васпитних налога. То потврђује и пракса у Вишим тужилаштвима у Лесковцу, Прокупљу и Нишу, где је васпитни налог *Поравнање са оштећеним* спровео сам тужилац у просторијама тужилаштва, што значи да учесници у ланцу примене не знају у потпуности своје улоге, да се оне преклапају и да нису јасно дефинисане, као и да у тужилачким срединама нису исти услови за примену ових мера³². Примена васпитних налога подразумева активно учествовање великог броја актера. Поред правосудних органа, малолетника, његових родитеља или заступника, то су, пре свега, органи старатељства, затим образовне и здравствене установе, спортске и привредне организације, организације цивилног друштва и струковна удружења³³. Међутим, стање у пракси указује на лошу интерресорску сарадњу, како на централном тако и на локалном нивоу. Проблем представља и недостатак институционалних капацитета у локалним заједницама, који су неопходни за успешну реализацију васпитних налога.

Уз присуство бројних практичних проблема, посматрајући период од последњих неколико година, можемо приметити благи пораст примене васпитних налога, иако је учешће института васпитних налога у поређењу са укупним бројем кривичних пријава и укупно изреченим кривичним санкцијама и даље минимално (Видети Табелу 1). Подаци о примени, структури, као и о кривичним делима у случају којих су примењени васпитни налози преузети су са Републичког завода за статистику^{34,35,36,37,38,39}.

³²Ј. Вучковић-Јанковић, *op. cit.*, 157.

³³Драгица Влаовић-Васиљевић et al., „Стандарди и процедуре за примену васпитних налога“, *Малолетничко правосуђе у Републици Србији* (ур. И. Стевановић), 2012, 145-155, 149.

³⁴Република Србија, Републички завод за статистику. (2013). Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде, Билтен 577. Београд.

³⁵Република Србија, Републички завод за статистику. (2014). Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде, Билтен 589. Београд.

³⁶Република Србија, Републички завод за статистику. (2015). Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде, Билтен 604. Београд.

Као што се може видети, током 2017. године примењено је највише васпитних налога за посматрани период, у поређењу са 2012. годином током које је примењен најмањи број васпитних налога. Током 2012. године васпитним налогом разрешено је само 3,22% случајева у којима је поднета кривична пријава против малолетних лица, док је у 2017. васпитним налогом разрешено 11,49% случајева у којима је поднета кривична пријава. Посматрајући 2012. и 2017. годину, можемо закључити да постоји знатно боља позиција института васпитних налога, али још увек знатно лошија у поређењу са другим државама. Нпр. у Немачкој је током 2006. године применом диверзионих мера решено чак 69% малолетничких предмета⁴⁰.

Табела 1 – Примена васпитних налога (2012-2017)

Година	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Укупан број кривичних пријава	3913	3844	3110	3355	3643	3465
Укупан број изречених кривичних санкција	2302	2648	2034	1926	2032	1633
Број случајева у којима је примењен васпитни налог у циљу непокретања кривичног поступка	106	171	176	246	241	330
Број случајева у којима је примењен васпитни налог у циљу обуставе кривичног поступка	20	34	30	78	63	68
Укупан број случајева у којима је примењен васпитни налог	126	205	206	324	304	398

³⁷Република Србија, Републички завод за статистику. (2016). Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде, Билтен 618. Београд.

³⁸Република Србија, Републички завод за статистику. (2017). Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде, Билтен 630. Београд.

³⁹Република Србија, Републички завод за статистику. (2018). Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде, Билтен 641. Београд.

⁴⁰Josine Junger-Tas, Frieder Dunkel, *Reforming Juvenile Justice*, Springer, New York, 2009, 154.

С тим у вези, можемо закључити да иако је последњих година присутна тенденција фаворизовања диверзионих облика поступања према малолетним учиниоцима, њихова примена у пракси није заживела. Оваква ситуација указује на несклад између онога чему се тежи у теорији и реалног стања у пракси.

Табела 2 – Структура примењених васпитних налога (2012-2017)

Година	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Поравнање са оштећеним</i>	108	163	150	215	167	216
<i>Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао</i>	13	20	13	17	28	42
<i>Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја</i>	13	17	46	90	110	112
<i>Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога</i>	1	4	0	1	0	0
<i>Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту</i>	0	3	7	10	10	22

Што се тиче структуре васпитних налога (видети Табелу 2), најзаступљенији васпитни налог свих година током посматраног периода био је *Поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела*. Најмање примењиван васпитни налог у 2012. и 2013. години био је *Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту*, док је у периоду 2014-2017. васпитни налог *Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога* примењен само једном, током 2015. године.

Проблеми у примени ова два васпитна налога проистичу из чињенице да у Србији здравствене установе не примају пацијенте млађе од 16 година. Такође, дневни третман одвикавања може да се реализује само уз двомесечно присуство родитеља који, уколико је у радном односу

може имати озбиљан проблем око изостанка са посла у том периоду⁴¹. Са друге стране, присуство родитеља третману у дневним болницама је обавезно, јер они имају улогу копаџијената. Дакле, условљавање од стране дневних болница у којима се пружа третман, у смислу обавезног присуства родитеља, и проблеми који могу настати на радном месту свакако доприносе неадекватној примени ових васпитних налога, те није ни чудо што је њихова примена сведена на минимум.

Истиче се да проблем у примени васпитног налога *Поравнање са оштећеним* – радом произилази из неповерења жртве виктимизиране кривичним делом против имовине, те у ретким случајевима жртве дају свој пристанак да малолетни учинилац изврши наведени васпитни налог⁴². Међутим, оправданост примене овог васпитног налога проистиче из анулирања штете нанете кривичним делом и из развијања одговорности и могућности развоја радних навика малолетног учиниоца. Други проблеми који се јављају у пракси приликом примене васпитних налога су недовољна квалификација (у смислу педагошког и психолошког знања и искуства) лица која учествују у поступку медијације, посебно код васпитног налога извињења оштећеном, што је психолошки веома захтеван поступак, а нарочито ако је и сам оштећени малолетно лице⁴³.

Код примене васпитног налога *Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја* проблем се може јавити у сфери извршења истог, пре свега из разлога што установе којима је поверено извршење ове мере (културно-образовне установе, установе комуналних делатности и др.) немају ефикасан систем контроле извршења овог васпитног налога, те постоји бојазан да малолетници према којима се примењује овај институт, изиграју његово извршење⁴⁴.

У Табели 3 приказали смо врсте кривичних дела код којих су најчешће примењивани васпитни налози. Уочава се најчешћа примена васпитних налога у случају кривичних дела против имовине, што и није изненађујуће с обзиром да у целокупном малолетничком криминалитету доминирају кривична дела против имовине.

⁴¹Т. Бугарски, *op. cit.*, 100.

⁴²Александар Гаврић, „Изрицање и примена васпитних налога“, *Малолетничко правосудје у Републици Србији* (ур. И. Стевановић), 2012, 161-172, 165.

⁴³Т. Бугарски, *op. cit.*, 100.

⁴⁴А. Гаврић, *op. cit.*, 167.

Табела 3 – *Кривична дела и примена васпитних налога (2012-2017)*

Година	Кривична дела	Број примењених васпитних налога
2012	<i>КД против имовине</i>	51
	<i>КД против живота и тела</i>	29
	<i>КД против јавног реда и мира</i>	15
2013	<i>КД против имовине</i>	125
	<i>КД против живота тела</i>	23
	<i>КД против јавног реда и мира</i>	17
2014	<i>КД против имовине</i>	111
	<i>КД против јавног реда и мира</i>	33
	<i>КД против живота и тела</i>	24
2015	<i>КД против имовине</i>	157
	<i>КД против јавног реда и мира</i>	62
	<i>КД против живота и тела</i>	31
2016	<i>КД против имовине</i>	134
	<i>КД против јавног реда и мира</i>	63
	<i>КД против живота и тела</i>	34
2017	<i>КД против имовине</i>	165
	<i>КД против јавног реда и мира</i>	76
	<i>КД против живота и тела</i>	62

Додатни проблем у вези са институтом васпитних налога тиче се непостајања јединствене евиденције о њиховој примени, реализацији и евалуацији. У том смислу, поред података Републичког завода за статистику, доступни су нам и подаци Републичког завода за социјалну

заштиту⁴⁵. Према евиденцији центара за социјални рад, у периоду 2011-2015. године уочљива је знатно већа примена васпитних налога у односу на претходно приказане податке. Током 2011. године примењено је 283 васпитна налога, са значајним повећањем примене током 2012. године на чак 634 налога, да би 2013. године њихова примена пала на 480 налога, са тенденцијом пораста током 2014. (681 васпитни налог) и 2015. године (773 васпитна налога).

Потреба за променом ЗОМУКД-а резултирала је припремом Нацрта новог закона, под називом Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку⁴⁶. На основу препорука за измене и допуне тренутног закона део Нацрта новог закона који се односи на васпитне налоге, такође предвиђа одређене измене.

У Нацрту новог закона допуњени су постојећи услови за примену васпитних налога и подигнута је граница објективног критеријума за њихову примену. Дакле, предвиђена је примена васпитних налога за кривична дела за која је прописана новчана казна или казна затвора до осам година⁴⁷, као и услова који ће бити узимани у обзир. То су: признање кривичног дела од стране малолетника које је поткрепљено и другим доказима, околности које оправдавају примену васпитног налога под којим је то кривично дело учињено, пристанак малолетника на примену васпитног налога и однос према кривичном делу и оштећеном, из којег произлази оправданост васпитног налога⁴⁸.

Нацрт предвиђа допуну постојећих васпитних налога са још два васпитна налога: *Похађање курсева или припрема и полагање испита којима се проверава одређено знање*⁴⁹ и *Укључивање у одређене спортске активности*⁵⁰. Додатна измена која се тиче врсте васпитних налога,

⁴⁵Републички завод за социјалну заштиту (2015). *Деца у систему социјалне заштите*, <http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/izvestaj2016/deca%20u%20sistemu%20socijalne%20zastite%202015.pdf>, приступ 6. март 2019. године.

⁴⁶Министарство правде (2015). *Нацрт закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку*, <http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>, приступ 6. март 2019. године.

⁴⁷ Чл. 7., ст. 1. Нацрт закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку.

⁴⁸ Чл. 7., ст. 2. Нацрт закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку.

⁴⁹ Чл. 9., ст. 4. Нацрт закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку.

⁵⁰ Чл. 9., ст. 5. Нацрт закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку.

односи се на минималне преформулације налога *Укључивање у појединачни или групни третман*, и у Нацрту новог закона гласи *Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи, саветовалишту или другој овлашћеној организацији*⁵¹. На овај начин се проширује опсег установа у којима је могуће реализовати овај васпитни налог, што ствара могућност укључивања различитих организација, олакшава и подстиче његову примену. Такође, прецизирано је питање вођења евиденције и статистике о примени васпитних налога, те се истиче да орган који је одредио васпитни налог о њему води и посебну евиденцију⁵². Статистику о васпитним налозима водиће Министарство надлежно за послове правосуђа⁵³. На овај начин ће бити олакшана анализа примене васпитних налога и стања у пракси, без постојања различитих евиденција чији су подаци неконзистентни.

Претходно споменути проблеми који се тичу недефинисаног питања финансирања реализације васпитних налога и нејасног дефинисања улога учесника у њиховој примени нису решени, али на темељу измена у новом Нацрту закона, са његовим ступањем на снагу можемо очекивати учесталију и успешнију примену васпитних налога који ће деловати у правцу позитивног развоја малолетника.

5. ЗАКЉУЧАК

Имајући у виду наведене предности примене васпитних налога и негативне последице вођења кривичног поступка према малолетнику и изрицања кривичних санкција, можемо рећи да је неопходно радити на унапређивању система примене и реализације ових мера. Тренутно, примена института васпитних налога није на завидном нивоу, иако је евидентан напредак у односу на период од пре неколико година. Уважавајући искуства стручњака из праксе, предложене су одређене измене у Нацрту новог закона, под називом Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку, које се тичу горућих проблема у овој области.

Сходно постојећим иницијативама, надамо се да ће, уважавањем и радом на нерегулисаним и непрецизно дефинисаним питањима у овој

⁵¹ Чл. 9., ст. 7. Нацрт закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку.

⁵² Чл. 11., ст. 1. Нацрт закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку.

⁵³ Чл. 11., ст. 4. Нацрт закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку.

области, примена и реализација мера диверзионог карактера бити на знатно вишем нивоу, уз остваривање свих позитивних ефеката који се везују за институт васпитних налога.

ЛИТЕРАТУРА

Бановић Б., Јоксић И., "Диверзиони концепт реаговања на криминалитет малолетника у Србији: законодавство и пракса", *Теме*, 2/2011, 349.

Бојић Б., Влајнић С., „Значај и примена алтернативних санкција према малолетницима“, *Култура полиса*, 31/2016, 420.

Бугарски Т., „Васпитни налози као диверзиони модел поступања и њихова примена у пракси Вишег јавног тужилаштва и Вишег суда у Новом Саду“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, Нови Сад, 2015, 99.

Влаовић-Васиљевић Д., Цамоња-Игњатовић Т., Марковић Љ., Софреновић В., „Стандарди и процедуре за примену васпитних налога“, *Малолетничко правосуђе у Републици Србији* (ур. И. Стевановић), Центар за права детета, Београд, 2012, 145-155.

Вучковић-Јанковић Ј., „Примена васпитних налога у тужилачкој пракси“, *Малолетничко правосуђе у Републици Србији* (ур. И. Стевановић), Центар за права детета, Београд, 2012, 155-161.

Гаврић А., „Изрицање и примена васпитних налога“, *Малолетничко правосуђе у Републици Србији* (ур. И. Стевановић), Центар за права детета, Београд, 2012, 161-172.

Драгичевић Д., „Примена васпитних налога у пракси Вишег суда у Новом Саду“, *Малолетничко правосуђе у Републици Србији* (ур. И. Стевановић), Центар за права детета, Београд, 2012, 172-179.

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, „Службени лист Србије и Црне Горе – Међународни уговори“, бр. 9/03.

Европска правила о друштвеним санкцијама и мерама за спровођење малолетничког кривичног правосуђа – Бечка правила, „Резолуција Економско-социјалног савета УН“ бр. 97/39 од 21. јула 1997. године.

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица – ЗОМУКД, „Службени гласник РС“, бр. 85/2005.

Јовашевић Д., „Новине о кривичном законодавству о малолетницима у светлу ресторативне правде“, *10 Темида*, 1/2004, 19.

Ковачевић Милица, „Диверзиони концепт поступања према малолетним учиниоцима кривичних дела – општа разматрања и осврт на Србију“, *6 Правни записи*, 1/2015, 117.

Конвенција УН о правима детета из 1989. године, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 15/90.

Минимална стандардна правила за малолетничко кривично правосуђе – Пекиншка правила, „Резолуција УН“ бр. 40/33 од 29. новембра 1985. године.

Министарство правде (2015). *Нацрт закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку*, <http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>, приступ 6. март 2019. године.

Правила УН о заштити малолетника лишених слободе – Хаванска правила, „Резолуција УН“ бр. 45/113 од 14. децембра 1990.

Република Србија, Републички завод за статистику. (2013). Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде, Билтен 577. Београд.

Република Србија, Републички завод за статистику. (2014). Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде, Билтен 589. Београд.

Република Србија, Републички завод за статистику. (2015). Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде, Билтен 604. Београд.

Република Србија, Републички завод за статистику. (2016). Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде, Билтен 618. Београд.

Република Србија, Републички завод за статистику. (2017). Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде, Билтен 630. Београд.

Република Србија, Републички завод за статистику. (2018). Малолетни учиниоци кривичних дела – пријаве, оптужења и осуде, Билтен 641. Београд.

Републички завод за социјалну заштиту (2012). *Развој стандарда и процедура за примену васпитних налога*, <http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/Standardi%20i%20procedure%20Vaspitni%20nalozi.pdf>, приступ: 8. март 2019. године.

Републички завод за социјалну заштиту (2015). *Деца у систему социјалне заштите*, <http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/izvestaj2016/deca%20u%20sistemu%20socijalne%20zastite%202015.pdf>, приступ 6. март 2019. године.

Смернице УН за превенцију малолетничке делинквенције – Ријадске смернице, „Резолуција УН“ бр. 45/112 од 14. децембра 1990. године.

Стандардна минимална правила УН за алтернативне казнене мере – Токијска правила, „Резолуција УН“ бр. 45/100 од 14. децембра 1990. године.

Ђопић С., „Карактеристике савременог правног и друштвеног реаговања на малолетничку делинквенцију у Србији“, *Малолетничка делинквенција у свету и Србији: трендови и друштвени одговори* (ур. В. Николић-Ристановић, Љ. Стевковић), ИГП Прометеј – Београд и Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, 2014, 215-237.

Ђопић С. (2015). „Правни и институционални оквир за примену алтернативних санкција и решења са елементима ресторативне правде у Србији“, *Ставови грађана и стручњака о алтернативним санкцијама и ресторативној правди* (ур. В. Николић-Ристановић, Н. Вучковић), Фондација Центар за демократију, Београд, 2015, 14-35.

Junger-Tas J., Dunkel F., *Reforming Juvenile Justice*, Springer, New York, 2009, 154.

UNICEF diversion and alternatives, <http://www.createsolutions.org/unicef/whatdefinitionsdiversion.html>, приступ 8. март 2019. године.

Marija STOJANOVIĆ

Teaching Assistant, Faculty of Special Education and Rehabilitation – University of Belgrade

Vesna ŽUNIĆ-PAVLOVIĆ, Ph.D

Full Professor, Faculty of Special Education and Rehabilitation – University of Belgrade

EDUCATIONAL ORDERS – MODERN FORM OF REACTION TO JUVENILE DELINQUENCY

Summary

The paper presents the trend of application of educational orders in the Republic of Serbia for the period 2012-2017., with an overview of the problems that arise in their realization. There is a slight increase in the use of educational orders, although their representation is still minimal compared to the total number of criminal charges and total criminal sanctions. During 2012. only 3.22% of cases of criminal charges against juvenile were resolved with the educational order, while in 2017. 11.49% of the cases of criminal charges against juvenile were resolved with the educational order. The most frequent educational order for all years during the observed period was *Alignment with the damaged*, while educational orders are most often applied for criminal acts against property, criminal acts against public order and for criminal acts against life and body. Accepting the experience of people from practice, the most significant problems in the implementation of educational orders are incomplete normative regulations, poor inter-departmental cooperation, lack of equal institutional capacities in local communities, etc. By respecting and working on unregulated issues in this area, it is expected that the implementation and realization of the educational orders institute will be at a much higher level, while achieving all the positive effects that their application brings.

Key words: *diversionary measures, application of educational orders, juveniles.*

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

34(082)

НАУЧНИ скуп са међународним учешћем Право у функцији развоја друштва (2019 ;
Косовска Митровица)

Право у функцији развоја друштва : зборник радова = The Role of Law in Social
Development : collection of papers. Том 2 / [главни и одговорни уредник Дејан
Мировић]. - Приштина [тј.] Косовска Митровица : Правни факултет Универзитета,
2019 (Краљево : Кварк). - 438 стр. ; 25 cm

"Научни скуп са међународним учешћем одржан је 24. маја 2019. године на Правном
факултету Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској
Митровици" --> насл. стр. - Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз
текст. - Библиографија уз сваки рад.

ISBN 978-86-6083-060-1

1. Уп. ств. насл.
а) Право -- Зборници

COBISS.SR-ID 276475404